

El şeklinde
yapılmış
XVII. yüzyıla
ait bir
aynada
nesta'lik hatla
yazılmış
Ali evlâdı
adları

son imanın vefatını müteakip oğulları İsmâil ile Mûsâ Kâzım'ın imâmeti konusunda Şîî cemaati arasında görüş ayrılığı çıktı. İsmâil adına başlatılan hareket, İsmâiliyye adıyla onun evlâtları ve bunların taraftarları vasıtasıyla devam ettirildi. Daha sonra kuvvetlenen bu hareket Kuzey Afrika ve Mısır'da üç asır kadar devam eden Fâtımî hilâfeti kurmaya muvaffak olmuştur. Mûsâ Kâzım'dan sonra gelen Ali er-Rizâ Muhammed el-Cevâd, Ali el-Hâdî Hasan el-Askerî ve on ikinci imam Muhammed el-Mehdî'nin Abbâsîler'e karşı bir isyana katılmamalarına rağmen hareketleri daima dikkatle takip edilmiştir. Bu arada Ali evlâdına karşı Abbâsî halifelerinin tutumlarının da farklı olduğu belirtilmelidir. Meselâ Me'mûn'un Ali er-Rizâ'yı kendisine halef gösterecek kadar yapıcı tutumuna karşı haleflerinin, özellikle Mûtevekkil'in Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'daki türbesini yıkıp yerle bir edecek derecede düşmanlık gösterdiği bilinmektedir. Muhammed el-Mehdî'den sonra İsnâaşeriyye adını alan bu fırka uzun müddet siyasî olmaktan çok, kaybolan imamı bekleyen ve onun dönüşü ile dinî ve siyasî emellerini gerçekleştirmeyi

uman bir zümre durumunu korumuştur. Bu arada Şîa içinde Büveyhîler gibi bazı hânedanların tam bağımsızlık için çare bulamadıklarından Abbâsî hilâfeti ni kabul etmek zorunda kaldıkları da tarihi bir gerçektir.

Hız. Ali ve Fâtîma'nın çocuklarından Hasan'ın nesli şerîf, Hüseyin'in nesli ise seyyid unvanlarıyla günümüze kadar devam etmiş ve çeşitli İslâm ülkelerine yayılmışlardır. Abbâsî halifesi Hârûnürreşîd devrinde seyyid ve şeriflerin yeşil sarık sarmaları kuralı konmuştu. Me'mûn ise Ali er-Rizâ'yı kendisine halef seçtiği zaman Abbâsî rengi olan siyahı terkederek ona yeşil sarık giydirmişti. Osmanlılar devrinde şerifler yeşil, seyyidler ise sarı sarık sararlardı. II. Bayezid zamanında geliştirilen nakîbüleşraf*lık müessesesi Ali evlâdının şecerelerini araştırmak, kaydetmek ve bu konuda sahte nisbet iddiasında bulunanları cezalandırmakla ilgilenmiştir. Seyyid veya şerifliği tasdik edilen kişi sarığını ömür boyu giymek zorunda idi. Bir suç işlediği zaman önce sarık çıkarılır sonra ceza uygulanırdı (ayrıca bk. SEYYİD, ŞERİF).

Ali evlâdına mensup olduklarını iddia eden şahıslar tarafından kurulan büyük küçük pek çok hânedan vardır. Bunlar arasında İdrîsîler (Kuzey Afrika, 789-974); Ressîler (Yemen, 897-1300); Zeydîler (Taberistan, 864-928); Fâtımîler (İfrikiyye ve Mısır, 909-1171); Hammûdîler (Kurtuba ve Malaka, 1016-1057); Sa'dîler (Kuzey Afrika, 1509-1658) ve Filâlîler (Kuzey Afrika, 1075/1664'ten zamanımıza kadar) zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 245-247; III, 19-20; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 213; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 582; Dîneverî, *el-Ahbarü'l-havâl* (nşr. Abdül'mün'im Âmir), Kahire 1960 — Bağdad, ts. (Mektebetü'l-Müsenâ), s. 216-221, 243-251; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 153-155; VII, 567; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 5-6, 70-71, 217-219; a.mlf., *et-Tenbîh*, s. 274; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *Mekâtîlü't-tâlibiyyîn* (nşr. Ahmed Sakr), Kahire 1949 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), s. 46-77, 78-122, 127-151, 152-158, 179-229, 561-572; Shaykh al-Mufid, *Kıtab al-İrşad* (trc. I. K. A. Howard), London 1981; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 37-67; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 397-398; VI, 305; A'yanü's-Şî'a, I, 326-327; Necdet Sakaoğlu, "Seyyidlik Sarığı Sarmak", *TT*, sy. 5 (1985), s. 107-108; Cl. Huart, "Ali Evlâdı", *IA*, I, 319-320; B. Lewis, "Alids", *EI*² (İng.), I, 400-403; W. Kadi, "Alawi", *EI*, I, 804-806.

MUSTAFA ÖZ

ALİ b. FADDÂL el-MÜCAŞŞİ

(bk. MÜCAŞŞİ).

ALİ FEHMİ CÂBİÇ

(على فهمى جابىچ)

(1853-1918)

Bosna-Hersek

müslümanlarının dinî lideri
ve Arap edebiyatı âlimi.

Eserlerinde Câbiç'in Türkçe karşılığı olan Câbizâde mahlasını kullanmış olan Ali Fehmi Mostar'da doğdu. Tahsilini burada tamamladı. Babası Mostar müftüsü Şâkir Efendi'nin ölümü üzerine genç sayılabilecek bir yaşta onun yerine müftülüğe tayin edildi (1884). Bu görevdeyken bir yandan da ders okutmakla meşgul oldu.

1899'dan sonra siyasî hayata atılarak dinî ve ilmî muhtariyet elde etmek için teşkilâtlanan Bosna-Hersek müslümanlarının başına geçti. Bu sebeple işgalci Avusturya makamları tarafından âsi ilan edilerek müftülük vazifesine son verildi (1900). Dinî ve ilmî muhtariyet hareketinin müstebit idarenin muhalefeti yüzünden arzu edilen neticeye ulaşamayacağını anlayınca, çalışmalarını daha müsait bir zeminde sürdürmek üzere kendi başkanlığındaki altı kişilik bir heyetle İstanbul'a geldi (1902). Ancak ötedenberi Ali Fehmi'nin faaliyetlerinden rahatsız olan Avusturya hükûmeti onun Bosna'dan ayrılışını fırsat bilecek memleketine dönmesine izin vermedi. O da İstanbul'da ikamete karar verdi ve orada kendisini zengin kütüphanelerle değerli âlimlerin oluşturduğu geniş bir ilim muhiti içinde buldu. Kısa zamanda İstanbul'un şöhretli âlimlerinin takdir ve itibarını kazandı. İkametgâhı, seçkin âlimlerin ziyaret ettiği küçük bir ilim akademisi haline geldi. Bu arada bir süre Meclis-i Maârif âzâlığı yaptı. Şair Mehmed Âkîf gibi dârülfünun hocaları bile kendisinden ders almaya başladı. O zamana kadar İstanbul'da okutulmamış olan Müberred'in *el-Kâmil*'ini okutmaya başlaması, ilim çevrelerinin ona olan takdirini arttırdı. Onun *el-Kâmil*'i baştan sona kadar okuttuğu ve eser üzerine ta'likat*ı bulunduğu söylenmektedir. Bu arada Dârülfünun Arap dili ve edebiyatı müderrisliğine tayin edildi (1906). Bir müddet sonra Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'ndaki Arap ükeleri mebuslarına hitaben Bosna ve Hersek'in durumu hakkında bir broşür neşretti. Bu broşürdeki görüşleri Bâbî-âli'nin o günkü siyasetine aykırı düştüğü için üniversitedeki vazifesinden uzaklaştırıldı (1908). 12 Ağustos 1918'de ve-

fat etti. Edirnekapi Mezarlığı'na defnedildi.

Eserleri. 1. *Hüsnu's-şihâbe fi şerhi eş'ari's-şahâbe*. Ashâb-ı kirâmın şiirlerinin şerhinden ibaret olan bu Arapça eserin baş tarafında ders vekili Hacı Hâlis Efendi'ye, Dârülfünun hadis müderrisi Tunuslu Muhammed Mekkî b. Az-zûz'a ve Maarif Meclis-i Âlî âzası Âlûsîzâde Ahmed Şâkir el-Hüseynî'ye ait üç takriz yer alır. Kitap altı sayfalık bir giriş (hutbe) ile başlamaktadır. Burada çok parlak bir üslup kullanılmış, cümleler iktibas sanatının en güzel örneklerini teşkil edecek şekilde âyetlerle süslenmiştir. Girişin sonunda eserin üç cilde ayrıldığı, şiirlerin kafiyesine göre alfabetik olarak sıralandığı ifade edilmiş ve I. cildin "râ" harfine, II. cildin "lâm"a, III. cildin de "yâ" harfine kadar devam edeceği belirtilmiştir. Bundan sonra dört bölümden (fasıl) meydana gelen mukaddime yer alır (s. 7-16). Burada sahâbînin tarifi, bir şahsın sahâbî olduğunu tesbit etmenin yolları, ashabın güvenilir kimseler (udûl) oldukları, şiirin meşruiyeti ve Hz. Peygamber'in şiirle alakası konuları ele alınmıştır. Kitap bundan sonra, kafiyesi hemze olan şiirlerden başlamak ve her harfi bab kabul etmek üzere "dâl" harfi dahil altı bölüm şeklinde düzenlenmiştir (eserde kafiyesi "hâ" olan şiirler yer almamıştır). Bu bölümlerde altmış beş kadar sahâbînin muhtelif şiirleri şerhedilmiştir. Şiiri açıklanan her sahâbînin kısa biyografisi de adının ilk geçtiği yerde verilmiştir. Eserin I. cildinin sonunda bitiriliş tarihi Rebîülevvel 1326 (Nisan 1908) olarak kaydedilmiş ve II. cildin "râ" harfiyle başlayacağı haber verilmiştir. Fakat II ve III. cildin varlığı hakkında herhangi bir bilgi edinmek mümkün olmamıştır. *Hüsnu's-şihâbe* İstanbul'da Ruşen Matbaası'nda basılmıştır (1324 r., 16+362 s.).

2. *Tılbetü't-tâlib fi şerhi Lâmiyyeti Ebî Tâlib*. Eser Arapça olup hacmine nazaran uzun sayılabilecek mukaddimesinde, Hz. Peygamber'in babasının ölümünden sonra doğduğu, altı yaşında iken annesini de kaybedip tam mânasıyla yetim kaldığı ve bu sebeple dedesi Abdülmuttalib'in himayesine alındığı, onun da ölümünden sonra amcası Ebû Tâlib'in himayesine girdiği, nihayet peygamberliğini ilân edince Kureys ileri gelenlerinin şiddetli tepkileri sebebiyle Ebû Tâlib'in müşkül durumda kaldığı ve bunun üzerine "Lâmiyyetü Ebî Tâlib" diye anılan şiirini söylediği anlatılır. Daha

sonra sayısı yüze yaklaşan beyitler tek tek kaydedilerek şerhedilir. Kitabın bitiriliş tarihi Ramazan 1327 (1909) olarak kaydedilmiştir. Bu eser de İstanbul'da Ruşen Matbaası'nda basılmıştır (1327, 78 s.). Her iki eserde de klasik şerhlerde kullanılan metot takip edilmiştir. Bununla beraber şerhler Ali Fehmi Câbiç'in Arap dili ve edebiyatına, edebiyat tarihine ve umumi Arap tarihine dair olanengin bilgisinin açık delilleri durumundadır.

Ali Fehmi Câbiç, babasından önce Mostar müftülüğü yapan Mustafa Sıdkı Karabeg'in *Mir'âtü'l-uşul* üzerine yaptığı hâşiyeye Muhammed Emin Dizdar ile birlikte bir mukaddime de yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, Mu'cem, II, 1366; Handî, *el-Cevherü'l-esnâ fi 'ulemâ' ve şuarâ'* i Bosna, Kahire 1349, s. 106-109; Mehmed Handžic, *Krñižeuni Rad Bosansko-hercegovačkih Muslimana*, Sarajevo 1934, s. 76-78; M. Tayyib Okic, *Bazi Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, İstanbul 1959, s. 36-37; H. Sabanović, "Ali Fehmi Džabić", *Krñižeunist Muslimana Bih na Orientalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 609-616; Mâhir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1975, s. 259-260; Alexandre Popovic, *L'Islam balkanique*, Berlin 1986, s. 277; Zirikli, *el-A'lam* (Fethullah), IV, 320; Mehmed Âkif [Ersoy], "Dârü'l-funûn Talebesine Mühim Bir Tebşir", *SM*, I/13 (24 Şevval 1326), s. 198-199; "Mostar Müftisi Ali Fehmi Efendi", *SR*, XV/366 (15 Zilkade 1336), s. 40; Muhammed Emin Dizdar, "Ali Fehmi Džabić", *Sarajevski List*, XLI/201, Sarajevo 1918, s. 4; *Glasnik*, VIS, sy. 1-3 (1956), s. 24; İbrahim Mehinić, "Osvrt Naživot i Pisana Djela Ali Fehmi-Efendije Džabića", *Anali Gazi Husrevbegove Biblioteke*, II-III, Sarajevo 1974, s. 81-96; Alija Nametak, "Marginalije oživotu Radu Muftije Ali-Fehme-Efendije Džabića", a.e., IV, Sarajevo 1976, s. 187-199; Branislav Djurdjev, "Džabic", *EI*² (İng.), II, 681-682.

BEKİR SADAK

ALİ FUAT BAŞGİL

(bk. BAŞGİL, Ali Fuat).

ALİ FUAT TÜRKELDİ

(bk. TÜRKELDİ, Ali Fuat).

ALİ b. GÂNİYE

(على بن غانية)

Murâbitlar devrinde İspanya ve Balear adalarında yüksek idari mevkilerde bulunan Gâniye ailesinden üç ayrı kişinin adı (bk. GÂNİYE).

ALİ el-HÂDİ

(على الهادي)

Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cevâd b. Ali er-Rızâ el-Hüseynî el-Askerî (ö. 254/868)

Ali evlâdından biri ve on iki imamın onuncusu.

Medine'nin 3 mil uzağında bulunan ve Mûsâ b. Ca'fer tarafından kurulan Sureyyâ (صريا) köyünde 214 (829) yılında doğdu. Babası Muhammed Cevâd et-Takî, annesi Semâne veya Sûsen adında Mağribli bir câriyedir. Annesinin Halife Me'mûn'un kızı Ümmü'l-Fazl olduğu da rivayet edilir. Künyesi Ebü'l-Hasan, en meşhur lakapları Hâdî ve Nakî'dir. Bunlardan başka Nâsih, Fettâh, Emîn, Murtazâ lakaplarıyla da anılır. Bağdat yakınlarındaki Sâmerrâ şehrinin Asker mahallesinde oturduğu için Askerî nisbesini almıştır. Sâmerrâ'da altı yıl birlikte yaşadığı babası ölünce yaşının küçüklüğüne rağmen İsnâaşeriyye Şîası tarafından imam kabul edildi. Küçük bir grup ise kardeşi Mûsâ'yı imam olarak tanıdı. Avfî, Deylemî, Muhammed b. İsmâil es-Saymerî gibi şairler kendisini öven şiirler yazdılar. Hasan el-Askerî, Hüseyin, Muhammed, Ca'fer, Âişe (veya Aliyye) adlarında dört oğlu ve bir kızı olan Ali el-Hâdî'nin soyu sekizinci kuşakta Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'ye ulaşır. Kendisinden sonra ise Hasan ve Ca'fer'le devam eder. Ca'fer, kardeşi Hasan el-Askerî'nin vefatından sonra imamlık iddiasında bulunduğu için Şîiler arasında Ca'fer el-Kezzâb diye tanınır. Aynı zamanda bir fıkıh âlimi olan Ali el-Hâdî, Halife Vâsiğ ve Mu'tasım devirlerinde Medine'de ömrünü zühd ve takvâ içinde ilimle uğraşarak, Kur'an, hadis, akaid ve fıkıh dersleri okutarak geçirmiştir. Ancak Mütevekkil döneminde birkaç defa halifeye şikâyet edildi. Medine Valisi Abdullah b. Muhammed de evinde silâh, devrin yöneticileri tarafından mahzurlu görülen bir kitap ve taraftarlarına ait eşya bulundurmamakla suçlayarak onu halifeye ihbar etti. Ali, halifeye kendisini savunan bir mektup yazdı. Bunun üzerine Mütevekkil Ali'ye inanarak valiye değiştirdi. Fakat sonraları Şîiler'in halifeye hücum hazırlığı içinde bulundukları haberi gelince, Mütevekkil, Ali'yi Bağdat'a getirmek üzere Yahyâ b. Herseme'yi Medine'ye gönderdi. Halifenin emriyle gelen Türk asıllı görevliler, onu tek başına kibleye yönelmiş